

NARODNE KNJIŽNICE U EU: IZAZOVI, TRANSFORMACIJE I... HVATANJE DAHA

Kristian Benić

Suradnik za marketing, odnose s javnošću i projekte

Gradska knjižnica Rijeka

kristian.benic@gkri.hr

Sažetak:

Već od trenutka početka procesa pregovaranja ulaska u Europsku uniju hrvatske ustanove, udruge i gospodarski subjekti mogu participirati u kanalima financiranja koje osiguravaju formalne strukture Europske unije. Ulaskom u samu EU prilike su se značajno povećale. Ipak, javni diskurs i mnijenje o EU projektima obilježen je nizom klišeiziranih sudova koji prijete izrastanjem u neobične predrasude: EU projekti su prekomplicirani, u Hrvatskoj smo izrazito loši u privlačenju EU sredstava, EU projekti se bave besmislenim temama koje ne trebaju našoj zajednici... U izlaganju će se preispitati navedena mišljenja iz perspektive jedne hrvatske narodne knjižnice i aktivnog aktera lokalnog života kao što je Gradska knjižnica Rijeka te će se na konkretnim primjerima rada na EU projektima pokazati koji su izazovi i prednosti sudjelovanja u EU kanalima financiranja. Poseban naglasak će se staviti na pitanje raznovrsnih kapaciteta ustanova u kulturi za provođenje relevantnijih i složenijih projekata.

Ključne riječi: Gradska knjižnica Rijeka, EU projekti, LoCloud, fundraising

Uvod

Boraviti u splitskoj knjižnici iz riječke perspektive uvijek je ugodno iskustvo. Dok su jedni benevolentno ljubomorni na naš virtualni svijet koji predstavlja iskorak u promišljanju i razvoju mrežnih stranica narodnih knjižnica, mi smo obično ljubomorni na njihov fizički prostor - dovoljno polica za knjige, opremljene prostorije za programe i dvorane za predavanja kao što je ova. Upravo ovim primjerom ne započinjem slučajno ovo kratko izlaganje jer kako ćemo vidjeti naši kapaciteti svih vrsta, pa i oni prostorni, itekako su važni u promišljanju korelacije razvoja narodnih knjižnica i provođenju EU projekata.

Da se našalim, s obzirom na biometeorologiju i kišu iz koje dolazim, možda su i vremenske prilike dio te iste priče o kapacitetima - u Rijeci broj oblačnih i kišnih sati nadmašuje rekorde, a da oblaci nisu samo metaforični možemo vidjeti iz niza

primjera našeg funkcioniranja i života s EU fondovima i projektima...

Vjerujem da ću to pokazati kroz ovo kratko izlaganje nazvano „Knjižnica u EU - izazovi i transformacije...i hvatanje daha” koje ni u primisli nema namjeru obezvrijediti, umanjiti, relativizirati značaj EU projekta, ali ima uputiti na neke sličice iz realnosti svakodnevnog knjižničnog života koji su najveći izazovi svakodnevnog rada i iz kojih proizlazi zahtjev, vapaj za hvatanjem daha. Crtice koje slijede su ujedno i poziv na promjene u načinu rada, usustavljanje, planiranje i prije svega snaženje kapaciteta za *fundraising* svih oblika.

Ono što će biti izrečeno primjenjivo je na pokretanje i vođenje tzv. EU projekata, ali uglavnom i za bilo koju drugu projektnu djelatnost kojom se naše narodne knjižnice bave. Također, ne vjerujem ni da ću reći išta spektakularno novo ili ono s čime se bilo koji ravnatelj ili projektni menadžer u svojoj ustanovi već godinama ne susreće, ali ćemo grupirati dojmove i prenijeti vam naše iskustvo. A dijeljenje znanja u ovom području je 50% dobro obavljenog posla.

Polazište našeg druženja je tekst koji smo točno u trenutku ulaska Hrvatske u Europsku uniju objavili u našem online Magazinu (<http://gkr.hr/Magazin>) u kojem smo se upitali: „...godinama prije ulaska naširoko se raspravljalo na koji će način ulazak u EU transformirati razna područja domaće svakodnevice i ekonomije pa su sporove izazivale teme poput poljoprivrede, ribarstva, industrije, brodogradnje... No spominje li se u javnom govoru ikada narodna knjižnica i je li se itko izvan uskih stručnih krugova zapitao kakva je njihova budućnost u kontekstu paneuropske zajednice? Pa, i ne previše. Zašto je tomu tako? Srećom, dijelom zbog izostanka zahtjeva EU za obveznom privatizacijom, reći ćemo kroz gorku šalu”.⁵⁸ Šala ni danas, vjerujem, nije izgubila na snazi, samo što nas se tema, posebno u svjetlu smanjivanja sredstava lokalne samouprave za narodne knjižnice itekako i sve više tiče...

Istaknut ću nekoliko detalja o nama i našem iskustvu. Što se tiče Gradske knjižnice Rijeka treba reći da je riječ o središnjoj narodnoj knjižnici grada Rijeke i matičnoj knjižnici Primorsko-goranske županije. Knjižnica opslužuje 18 500 korisnika s vlastitim članskim iskaznicama dok je realan broj korisnika i dvostruko veći. Knjižnica djeluje kroz nekoliko odjela i ogranaka, koji su disperzirani po gradu, što je logično za ogranke, ali ne i za odjele pa se Dječji odjel Stribor, Središnji odjel, Narodna čitaonica, Odjel periodike, administracija/uprava te razvojne službe nalaze u odvojenim prostorima u raznim zgradama iz 19. stoljeća! Dobro je to poznata priča o riječkoj narodnoj knjižnici, nevjerojatnoj nesreći, spletkama

58 URL: <http://gkr.hr/Magazin/Knjiznicaranje/Knjiznica-u-EU-prilike-izazovi-i-transformacije> (15. ožujka 2015).

i promašajima planiranja koji su doveli do toga da 2015. godine jedna narodna knjižnica u jednom od najvećih i strateški najvažnijih hrvatskih gradova djeluje u improviziranim uvjetima. O dugoročnoj šteti na kulturu čitanja, društveni kapital, ekonomiju na ovom mjestu bolje je i ne govoriti... Ipak, iskre sunca postoje pa gradska kulturna strategija i sadašnji plan revitalizacije industrijskih objekata Rikarda Benčića, negdašnje tvornice motora predviđaju i novi središnji objekt knjižnice. Do kraja ožujka 2015. godine predviđa se da će svi glavni projekti za uređenje objekata u sklopu kompleksa bivše Tvornice „Rikard Benčić“ bit dovršeni pa slijedi dobivanje građevinskih dozvola kao priprema za prijave za financiranje iz strukturnih fondova Europske unije. Projekt oživljavanja kompleksa „Rikard Benčić“ vodi Grad Rijeka u suradnji s Ministarstvom kulture, koje je uređenje tog kompleksa zahvaljujući visokoj razini pripremljenosti uvrstilo među prioritete za prijavu.

Sve navedeno ne govorim samo kao informacije već želimo jasno istaknuti usku povezanost prostornih kapaciteta koji dijelom određuju i naše kreativne i projektne kapacitete... I kao takva knjižnica, s većinom prostora u negdašnjim kavana-
ma i bankama Austro–Ugarske, vrijedno radi, djeluje, razvija se i bavi se onime zbog čega smo danas ovdje - budućnost narodne knjižnice unutar Europske unije.

Gradska knjižnica Rijeka u različitim europskim kombinacijama projekata i financiranja sudjeluje još od devedesetih godina, a pravo iskustvo EU projekata dobiva posljednje četiri godine, točnije od 2011. godine kroz rad na projektima AccessITplus i LoCloud, dva projekta razvijana uz teme digitalizacije u kontekstu Europeane, vjerojatno najveće svjetske digitalne knjižnice, muzeja, arhiva...

Projekt AccessITplus ostvaren je u razdoblju od 2011. do 2013. godine. Riječ je o projektu kratkoročne suradnje u trajanju od 24 mjeseca, a na projektu je sudjelovalo 7 partnera s ciljem jačanja umijeća ljudi u narodnim knjižnicama i ostalim baštinskim institucijama u području digitalizacije građe i omogućavanje šire dostupnosti lokalno digitalizirane građe. Vodeći partner bio je MDR Partners iz Ujedinjenog Kraljevstva, a partneri Poznan Supercomputing and Networking center (PSNC) Poljska, Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske, Banja Luka, Republika Srpska, Biblioteka grada Beograda, Srbija, Veria Central Public Library, Grčka, Narodna i univerzitetska biblioteka (NUB) „Derviš Sušić“ Tuzla, Federacija BiH dok se kao pridruženi partner pridružila Narodna knjižnica Marin Barleti Library, Shkoder, Albanija. Projektom su poticane institucije kulturnog nasljeđa da ju čuvaju i distribuiraju u digitalnom obliku pa su kreirana dva *online* obrazovna tečaja za stjecanje neophodnih vještina kako bi knjižničari, kustosi i arhivisti digitalizirali svoje sadržaje i učinili ih dostupnima Europeani i drugim uslugama na mreži. Tijekom ovog razdoblja partneri projekta osuvremenili su

postojeće tečajeve i preveli ih na albanski, bosanski i hrvatski jezik. Dodatno, tijekom projekta osnovane su pilot digitalne knjižnice u Albaniji, Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Hrvatskoj, a njihov će sadržaj također biti dostupan putem Europeane. Tijekom projekta je obrazovana ključna grupa ljudi koja je jezgra za centre kompetencije.

Na vrlo sličnom tematskom - programskom pragu Gradska knjižnica Rijeka trenutno je angažirana u projektu LoCloud. Projekt LoCloud relativno je novi EU projekt kojem se Knjižnica službeno pridružila 13. studenoga 2013. godine, i to u sedmom mjesecu njegove provedbe, od ukupno 36 mjeseci koliko će ukupno trajati. Udio Knjižnice u projektu LoCloud uključuje sudjelovanje u testiranju mikrousluga koje će se razviti na novim digitalnim sadržajima. U suradnji s drugim zainteresiranim institucijama predviđa se digitaliziranje i obrada 500 svezaka starih novina i časopisa iz zavičajne zbirke, 500 razglednica i 500 slika iz lokalnih muzejskih zbirki. Knjižnica će biti uključena i u implementaciju i diseminaciju ishoda projekta LoCloud u zemljama koje nisu obuhvaćene ovim projektom (Albanija, BiH, Crna Gora, Makedonija). Projekt LoCloud sufinanciran je u sklopu programa CIP ICT-PSP Europske komisije uz koordinaciju Riksarkiveta (Nacionalni arhiv Norveške). Projektom upravlja MDR Partners (Consulting) Ltd. UK, a projektni supartneri čak 32 institucije iz 26 zemalja (Austrija, Belgija, Bugarska, Hrvatska, Cipar, Češka, Danska, Francuska, Njemačka, Grčka, Island, Irska, Italija, Litva, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugal, Španjolska, Rumunjska, Srbija, Slovačka, Slovenija, Švedska, Turska, UK).

U ovom kontekstu valja reći da se i u ovom trenutku nalazimo u europskom bubnju jer iščekujemo rezultate projekta o razvoju stvaralačkih tzv. *makers* prostora u knjižnicama koji je privlačen na Creative Europe natječaj. Njegovi ciljevi nalaze se u sferi istraživanja mogućnosti i stvaranja temelja uspostavljanja tzv. *makers*/radioničkih/stvaralačkih prostora u hrvatskim knjižnicama što bi bio nastavak prakse koju smo počeli dobivši podršku od međunarodne organizacije EIFL za uspostavu inkubatora 3D printanja za djecu i mlade. Riječ je o vrlo sadržajnom, inovativnom i zajednici korisnom projektu te manje zahtjevnom kanalu financiranja, ali to je jedna druga priča...

No ono na što ja prije svega želim ovdje uputiti jesu određeni i vrlo praktični izazovi koji se javljaju za narodne knjižnice prilikom provođenja ili uopće planiranja EU projekata. Napominjem da je riječ o situacijama i dilemama koje smo mi u većoj ili manjoj mjeri iskusili pa je u tom smislu riječ o autentičnom iskustvu.

Veliki EU ciljevi često nisu ciljevi naših malih sredina i knjižnica

Od samih početaka uključivanja Hrvatske u EU kanale financiranja jasno je da ti projekti, a posebno je tako u segmentu kulture, imaju prije svega smisao i ciljeve koji su relevantni Europskoj uniji, postavljeni iz politika koje Unija ima kao cjelina, a ne parcijalnim interesima zemalja članica. To su vrlo vrijedni i za ostvarivanje nužni ciljevi, ali na žalost njihovo ostvarivanje ne mora uvijek korelirati s potrebama vaših knjižnica tj. zajednica koje one opslužuju. Upravo iz ovog nesklada proizlazi i velika improvizacija koja se javlja pri osmišljavanju projekata i pisanju prijavnica jer se kreativnim metodama pokušava razmišljati u kontekstu raspisanog natječaja i dobiti ono što je potrebno. To je lijepo i često dobar poligon za testiranje kreativnih vještina, ali je istovremeno i neobično, možda čak i sporno s pozicije profesionalne etike jer planiranje projekata postaje vještina vještog pisanja koja prijeti da ostane bez uporišta u realnosti. Budimo realni i iskreni - zajednice s kojima narodne knjižnice rade obično su vrlo uske lokalne zajednice čiji članovi/korisnici/stanovnici imaju vrlo konkretne potrebe. I navedeno ću ilustrirati na konkretnom primjeru. Jedna od ozbiljnijih potreba koja u našoj ustanovi postoji u posljednje vrijeme je ona za novim vozilom gradskog bibliobusa. Već godinama pokušava se pronaći odgovarajuće linije financiranja koje su upravo za bibliobusna vozila u nekim drugim kontekstima uspjeli drugim hrvatskim županijama. No s vozilom koje opslužuje sam grad, a ne županiju priča je ponešto drugačija. Naravno, javljali su se natječaji koji su djelovali zanimljivo i u kontekstu kojih smo utrošili vrijeme i energiju ne bi li našli prostor za bibliobus koji se u niti jednom od njih nije moglo znatnije financirati. No naravno, bit ćete kreativni, napisati odličan projekt, osmisliti dodatne aktivnosti, usluge samo ne bi li dobili i onu temeljnu koja je vašim korisnicima potrebna. Ali da li je to cijena koja se isplati platiti? Navedeno nas vodi ka drugom skupu izazova, a to je...

Da li ćete se previše rastegnuti...?

Kao što smo napomenuli u sklopu planiranih aktivnosti poradi uvjerljivosti i smislenosti projekta vjerojatno ćete osmisliti cijeli niz aktivnosti koje će ga učiniti snažnim, izvedivim i potrebnim. No ono što uočavamo je da određeni postotak aktivnosti koje se tako vrše rastežu vaše kapacitete do krajnjih granica... Tako npr. dio sredstava za bibliobus sigurno možete dobiti, ali to vjerojatno znači da ste uslugu osmislili na način da uvodite i usluge za poticanje čitanja u romskom naselju. Na razini vrijednosti opet je riječ o lijepom cilju i lijepoj priči. No da li imate knjižničare koji su stručni obavljati takvu uslugu, da li imate dovoljno sredstava za provođenje posebnih programa, da li tu zajednicu korisnika usluga uopće zanima...? U tom trenutku dolazi do dramatičnog rasipanja i rastezanja vaših kapaciteta od inicijalne želje do ostvarivanja koje je bliže vašim mogućnostima i

željama. I to je zapravo ključna točka o kojoj nešto vrijedi i osobno želim reći.

Kapaciteti, kapaciteti, kapaciteti...

Kada govorimo o kapacitetima ustanova, posebno u današnje vrijeme, cijela problematika se izrazito često svodi prvenstveno na novac prema onoj staroj izreci „koliko para toliko muzike” ili nešto suvremenijoj „kada nešto možeš kupiti i imaš novac, problema nema”. Osobno, nisam sklon svođenju problematike na tu razinu već fokusiraniji na ono što novac uvjetno rečeno *kupuje*, a to su prvenstveno zaposlenici tj. znanja, vještine i vrline koje oni posjeduju.

Ključni kapacitet vaše organizacije, ma koliko god to klišeizirano zvučalo, su ljudi. Stoga je i tema EU projekata zapravo priča o upravljanju ljudskim resursima.

U kontekstu govora o EU projektima tri su razine kapaciteta o kojima govorimo:

a) znanja i vještine o *fundraisingu* putem EU natječaja - kako uopće ostvariti pravo na sredstva, prepoznati odgovarajuće natječeaje, oblikovati natječajnu dokumentaciju, ostvariti međunarodna partnerstva...

b) znanja i vještine o provođenju projekata - kako sam projekt s formalno-operativne strane činiti korektno izvedivim, kako voditi administraciju, pripremati izvješća, komunicirati s partnerima...

c) znanja i vještine operativne provedbe projektnih aktivnosti - tko će doista sprovesti projektom planirane aktivnosti, kakva će energija biti stvarana provođenjem aktivnosti, tko će i kako animirati zajednicu, korisnike, tko će jamčiti ostvarivanje dugoročne smislenosti aktivnosti...

Neću reći veliku istinu ako zaključim da su hrvatske narodne knjižnice apsolutno podkapacitirane i deficitarne odgovarajućim kadrom za sve tri razine rada – u većini knjižnica ne postoji stručno osoblje koje u svom opisu posla ima prvenstveno *fundraising* već je tijekom samog provođenja projekta to samo dio nečijih radnih zadataka što posao čini kaotičnim i teškim. Naravno, ključno je da se ne raspolaže ni s osobljem spremnim za ulazak u dodatne radne aktivnosti već je prvenstveno riječ o raspolaganju s postojećim ljudima kojima se zadaci delegiraju, a često ih novi projekti ni ne zanimaju, nisu motivirani za njihovo izvođenje, ne raspolažu potrebnim vještinama ili vas jednostavno u organizaciji - brojčano nema dovoljno. Sve izrečeno opet se može jako dobro pokazati i na našem primjeru i iskustvom s postojećim EU projektima koji uglavnom uključuju Europeanu i digitalizacijske procese. Tako je npr. upravo za digitalizacijske projekte potrebna snažna IT služba, naravno, ako želimo da aktivnosti našeg projekta budu nešto

doista kvalitetno i korisnicima prihvatljivo izvedeno. Kao što znamo u hrvatskim narodnim knjižnicama IT služba ili ne postoji ili je svodiva na jednog do dva čovjeka koji se bave među ostalim i vađenjem papira iz printera. U pitanje same tehničke infrastrukture, opreme i sl. za digitalizaciju u ovom trenutku bolje je i ne ulaziti...

Upravo nedavno upoznao sam se s primjerom iz Ljubljane, koji doduše ne dolazi iz knjižnica, već iz jednog stvaralačkog prostora s 3D printerima i ostalom softisticiranom opremom. Sredstvima projekta prostor je odlično opremljen, i u njemu rade dvije osobe. No one rade na administrativnim zadacima provođenja projekta dok na operativnim poslovima rade s opremom, držanju prostora otvorenim za korisnike za sada nema tko raditi! Kako ne zamišljamo projekte knjižnice kao nešto što ne služi ljudima ovo je točka na koju smo posebno osjetljivi.

Dakle, sve izrečeno nikako nema namjeru umanjiti značaj EU projekata ili bilo kojih projekata u kojima narodne knjižnice sudjeluju. Upravo suprotno tzv. *fundraising* jedan je od temeljnih zadataka narodnih knjižnica i njihovog menadžmenta i razvojnih službi te jačanje kapaciteta za njegovo izvođenje može samo pomoći knjižnici i zajednici u kojoj djeluju. U kontekstu slabljenja financijske snage države i lokalne samouprave pronalazak novih izvora financiranja modernih projekata nameće se kao svakodnevna nužda i najveći izazov funkcioniranja. Vjerujemo da se solucije nalaze u pravoj edukaciji, novoj sistematizaciji radnih mjesta i organizaciji posla s novim zaposlenicima drugačijih znanja te naravno kao najvažnije u stalnom osluškivanju i prilagođavanju projekata svjesnim i još neosviještenim potrebama građana. Moramo shvatiti da projekte ne provodimo zato da bi bila zadovoljna neka često apstraktna EU uprava ili da bi bila sretna lokalna vlast koja se može pohvaliti visokom ostvarivošću EU projekata. I to su pozitivne posljedice, ali ne smiju biti cilj po sebi. Cilj po sebi je ojačati naše organizacije na svim frontama, raditi bolje i kvalitetnije te provoditi u radu sretno ispunjeno vrijeme. Priča o EU projektima, administraciji i pitanju osobne sreće i ispunjenosti posebno je pitanje za drugo izlaganje.

Zaključit ću riječima Roba Daviesa, iskusnog britanskog projektnog menadžera i savjetnika specijaliziranog za knjižnice koji je upravo u uvodno spomenutom magazinskom članku rekao: „Ovo učvršćuje poziciju knjižnica i ostalih kulturnih institucija kao ključnih za isticanje lokalne povijesti i identiteta na digitalnoj pozornici u području turizma, obrazovanja, kreativnosti i povijesti, usmjerenoj publici diljem Europe. Nijedna institucija nije u boljoj poziciji da ovo ostvari od javne knjižnice. Ona sada ima zlatnu priliku koju ne smije propustiti”⁵⁹, inspirativno zaključuje Davies. A i mi s njime.

59 Isto